

6. Пономаренко В. А. О космической поддержке духа земного человека. // Сознание и физическая реальность. Том 2. № 3. 1997. С. 1 - 5.

УДК 141.7:316.485.6:234.4(477)

А. В. Поважна

ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджується питання ступеня та якості впливу духовно-релігійного чинника на суспільні процеси в контексті забезпечення сталого розвитку і збереження соціальної культурної самоідентифікації. Визначаються внутрішні та зовнішні загрози соціальній безпеці України в духовно-релігійному аспекті, а також показники ефективності її функціонування.

Ключові слова: соціальна безпека, релігія, духовна сфера життя суспільства, загрози соціальній безпеці України.

Исследуется вопрос степени и качества влияния духовно-религиозного фактора на социальные процессы в контексте обеспечения стабильного развития и сохранения социальной культурной самоидентификации. Определяются внутренние и внешние угрозы социальной безопасности Украины в духовно-религиозном аспекте, а также показатели эффективности её функционирования.

Ключевые слова: социальная безопасность, религия, духовная сфера жизни общества, угрозы социальной безопасности Украины.

The question of degree and quality of influence of spiritually-religious factor on social processes is investigated in the context of providing of stable development and maintenance of social cultural self-definition. The internal and external threats of social safety of Ukraine are determined in a spiritually-religious aspect, and also indexes of efficiency of its functioning.

Keywords: social safety, religion, spiritual sphere of society life, threats of social safety of Ukraine.

© А. В. Поважна, 2012

Актуальність дослідження. Радикальні зміни у світовідношенні людини й світу змушують кожного особисто осмислити нові суспільні реалії, визначити свої світоглядні установки, усвідомити місце і роль особи у процесі суспільної трансформації. Україна потребує побудови громадянського суспільства, яке було б здатне забезпечити безпеку функціонування як самого суспільства в цілому, так і кожного окремого громадянина. Виходячи з тези, що кожна людина має право на власну безпеку, на перший план виступає проблема відзначення самої сутності такої безпеки, відповідно, всіх типів загроз, що містяться в сучасних реаліях життя і звідси ж засобів нейтралізації їх негативного впливу. Духовна сфера життя суспільства є невід'ємною складовою в системі безпечного функціонування соціуму і релігія, безперечно, має потужний вплив як на духовність суспільства, так і на процеси забезпечення соціальної безпеки. В Україні цей вплив не завжди є однозначним. Склалась ситуація, за якої, з одного боку, релігійний чинник актуалізує прагнення до утвердження пріоритету загальнолюдських духовних цінностей, стимулює формування духовного світу особистості, а отже, суспільства в цілому, що сприяє його стабілізації та самозбереженню (релігія як невід'ємна компонента в процесі забезпечення соціальної безпеки через духовне відродження і моральне самовдосконалення), з іншого боку, не можна не відзначати деструктивних тенденцій тих конфесій чи/та сект, що в сучасному українському суспільстві представляють інтереси інших держав, спрямовують свою діяльність на розхитування традиційних українських цінностей та спричиняють загальну соціальну дестабілізацію (релігія як деструктивний соціальний фактор руйнування духовного здоров'я і ментальної єдності українського суспільства).

Саме тому актуальним є дослідження питання ступеня впливу духовності та релігії як соціального феномену на суспільні процеси в контексті забезпечення сталого розвитку і збереження соціальної культурної самоідентифікації.

Метою даної статті є визначення підходів до формування системи соціальної безпеки сучасного українського суспільства через призму духовно-релігійного чинника, а також особливостей проникнення релігії в особистісний духовний світ людини та суспільства.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати ступінь історико-філософських розробок питання сутності та особливостей духовно-релігійного впливу на соціальні процеси в контексті функціонування системи соціальної безпеки України;
- окреслити місце та особливості включення духовно-релігійного чинника в процеси консолідації українського суспільства;
- обґрунтувати значення релігії як функціонуючого соціального феномена для забезпечення безпеки сучасного українського соціуму;
- визначити та класифікувати загрози соціальній безпеці України в її духовному спектрі, а також показники ефективності її функціонування.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В аналізі проблем розвитку сучасного українського суспільства виокремився новий підхід, пов'язаний з розглядом соціальної безпеки в межах забезпечення безпеки національної. Такі акценти в наукових дослідженнях стали можливими і необхідними після краху радянської тоталітарної системи й появи суспільств перехідного періоду. З'являються наукові праці, автори яких, спираючись на дослідження доробок теоретиків Заходу і США, здійснюють спроби опрацювання теоретичних положень безпеки та власних концептуальних моделей національної безпеки в сучасних умовах. Також у пострадянській період в українському суспільстві було розпочато пошук нового погляду на духовний світ особистості та суспільства та постало питання відродження національної духовної традиції, в тому числі значні надії покладались на релігію як консолідуєчий чинник. З'ясування шляхів втілення у життя різних форм духовності особи дасть змогу виявити, які з цих форм здатна реалізувати людина в умовах сучасного українського суспільства, що саме впливає на її духовний світ і чи є релігія впливовим структурним елементом соціальної безпеки України.

Так, дослідник В. Горлинський акцентує увагу на тому, що теоретичною основою, яка вимагає переосмислення вихідних методологічних положень теорії безпеки на сучасному етапі, є кардинальні зміни її ціннісних парадигм. На зміну ідеалу державної безпеки, головним фактором якої була її військова міць, прийшов ідеал стабільного розвитку громадянського суспільства [4, с. 109]. Цьому ж проблемному питанню присвячені роботи Р. Дацківа, О. Дзьобаня, Н. Потрубача, О. Стояна, О. Хомри, В. Циганова, в яких аналізуються складові (в тому числі і соціальна) національної безпеки та можливі загрози для неї.

С. Пирожков, досліджуючи всі аспекти національної безпеки України, виділяє соціальну складову, в якій простежує та виділяє загострення на національному та релігійному ґрунті, сепаратизм, зневіру у дієздатності влади, вимиванні з країни кваліфікованої робочої сили, корупцію, потурання законів, що, зрештою, заважає становленню громадянського суспільства [9]. Духовний фактор простежується в акценті автора на важливості морального чинника як у владі, так і серед громадян.

У працях О. Гончаренка і Е. Лисицина духовно-релігійна компонента національної безпеки простежується в аналізі загрози розколу ментальності в умовах різноманітних взаємоконкуруючих тлумачень національних інтересів і національної безпеки з боку різних соціальних груп, що об'єктивно призводить до соціальної напруженості, конфліктів, знижує загальний рівень безпеки [3].

О. Бодрук у докторському дослідженні зазначає, що такі чинники як суверенітет держав, недоторканість кордонів, невтручання у внутрішні справи країн тощо у третьому тисячолітті поступово змінюються на підтримку демократії та утвердження прав особистості в будь-якій країні чи регіоні світу. Ці морально-правові імперативи перетворюються на головний лейтмотив діяльності провідних воєнних потуг світу. Головна мета – адаптація навколишнього простору безпеки до правил демократії [1, с. 17]. Тобто, саме духовні, морально-етичні критерії, покладені в основу реальної дії права, перетворюються на визначальні показники оцінки соціальної безпеки тієї чи іншої країни, її політики.

У своїх дослідженнях національної безпеки Г. Ситнік, окрім державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичних основ розвитку, сім'ї та соціальної справедливості, виділяє духовність як основну національну цінність. Зазначається, що врахування в процесі державного управління суті, джерел, механізмів і закономірностей формування національних духовних цінностей є головною передумовою збереження цілісності суспільства та його прогресивного розвитку [10, с. 215].

Для досягнення поставлених завдань важливе значення має точка зору українських і російських дослідників, таких як Іоан, архієпископ Білгородський, А. Беляков, Л. Буєва, В. Гараджа, Н. Іордакі, В. Лекторський, В. Щердаков, І. Економцев, С. Кримський, І. Степаненко, Ю. Носков та ін., котрі, досліджуючи питання духовності, обов'язково торкалися проблематики сутності релігії, її значення і взаємозв'язку із соціальним розвитком.

Актуальними є розробки В. Петрика та В. Остроухова, пов'язані із духовно-релігійною

складовою національної безпеки України. Дослідники визначають таку складову як стан релігійно-церковного життя нації (її державно-церковних, міжцерковних та внутрішньоцерковних взаємовідносин), що є, чи за певних обставин може бути загрозою національним інтересам держави, стабільному розвитку суспільства, гарантуванню прав і свобод громадян. Це стан захищеності життєво важливих духовно-релігійних інтересів українського народу (особи, груп віруючих, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та система суспільно-політичних заходів щодо забезпечення цієї захищеності [8, с. 91].

Проблематики духовно-релігійного чинника в системі соціальної безпеки України торкалися чимало науково-практичних конференцій, серед них дві на тему: «Духовна безпека України» (м. Ковель, 2007 р.; м. Суми, 2007 р.). У своїй доповіді архієпископ Львівський і Галицький Августин зазначив, що для повноцінного життя суспільства та його сталого розвитку необхідне функціонування певних об'єктів духовної сфери. Такими об'єктами є: свідомість (індивідуальна, національна, суспільна); свобода думки, світогляду та переконань; духовна культура і духовні цінності; релігійні інститути (церква); інтелектуальна діяльність, соціокультурні інститути (наукові, мистецькі), стабільне функціонування яких забезпечує духовні потреби соціуму. Вони потребують захисту з боку держави і суспільства, бо забезпечують їх безпеку.

Отже, якщо узагальнити сучасні пошуки філософської думки з приводу сутності духовно-релігійного чинника в системі забезпечення соціальної безпеки, то можна окреслити певні аспекти розробки цього питання, хоча, звісно, потрібно визначити їх недостатність для повноцінного осмислення духовно-релігійного впливу на соціальні процеси в контексті функціонування системи соціальної безпеки України.

Обговорення проблеми. Поряд з такими соціальними інститутами як родина, релігія, держава та інші суспільство створює систему власної безпеки. Інакше воно буде соціально нежиттєспроможним. З погляду на це, система безпеки є продуктом конкретного суспільства, на ній позначаються його специфічні риси. Розглядаючи її, важливо зрозуміти, що жодна соціальна система не виникає на порожньому місці. Для свого становлення вона використовує матеріал від попередніх систем або систем, що існують поруч із нею.

Взаємодія системи соціальної безпеки із безпосередньо соціальним середовищем являє собою процес обміну інформацією, що має мінливий характер. Суперечності (боротьба) періодично чергуються зі співробітництвом (сприянням). Якщо зовнішні суперечності відбуваються між системою безпеки і середовищем, то внутрішні – між елементами самої системи (їх може посилювати факт створення соціальних інститутів, що дублюють один одного, а це призводить до небажаних фінансових витрат і «боротьби» цих інститутів за своє виживання).

Такі соціальні інститути, як релігія, мораль, право, освіта, виховання, сім'я й інші виконують функції відбору, збереження й передачі цінностей через соціальні традиції в формі обрядів та звичаїв. Вони забезпечують стабільне функціонування суспільства на підставі певної нормативно-ціннісної системи. В цьому віковому процесі духовно-релігійному чиннику належить не остання роль. У кожен історичну епоху він диктує соціальним інститутам правила такого відбору та збереження, формує норми та цінності. А отже, від його стану залежить якість і спрямованість подальшого розвитку українського суспільства. А це означає, що збереження й розвиток духовності дає можливість ефективного і «правильного» (в духовному плані) розвитку як зазначених соціальних інститутів, так і суспільства в цілому.

Питання організації такого збереження сумісне з ідеєю консолідації українського суспільства на основі релігійних цінностей. Православ'я історично розповсюджене на більшості територій України має потужний потенціал стабілізації, регуляції та консервації українських соціальних стосунків як на державному, так і на побутовому рівнях. Мобілізаційна спроможність українського суспільства для реалізації стратегії власної модернізації фундаментально залежить від його духовного стану. Досвід людства свідчить, що духовні цінності та суспільна мораль, зокрема трудова етика, є надзвичайно важливими чинниками також і економічного розвитку (саме протестантська християнська етика забезпечила культурно-ідеологічні засади для європейського ліберального капіталізму, а конфуціанська духовність і традиція стали базою економічного дива «далекосхідних тигрів» кінця ХХ ст.). На сьогодні однозначно можна констатувати лише інтеграційну функцію релігії, яка полягає у згуртуванні суспільства навколо певних релігійних ідей та об'єднання громадян за релігійною ознакою [6, с. 599].

Говорячи про соціальну безпеку та процеси формування духовних засад суспільної свідомості, не можна оминати питання впливу релігії на спроби консолідувати українське суспільство, що тривають сьогодні.

Історія нації - та державотворення дозволяє говорити, що роль релігії у цих процесах виявляється значною або навіть вирішальною там, де:

а) рамки націєтворчого етносу цілковито збігаються з релігійними рамками;

б) релігія, у свою чергу, була чільним чинником етногенезу (суспільного міфу про етногенез);
в) релігія була й залишається головним атрибутом, що виокремлює сформовану націю від референтних для неї спільнот;

г) націєтворчий етнос втратив інші важливі атрибути колективної ідентичності (мову чи спільну територію);

д) релігійна інституція є найбільш інституалізованою силою націєтворення [7, с. 45].

Від початку XXI ст. церква та релігійні організації дедалі частіше почали заявляти про себе як про діяльних учасників суспільних процесів. Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті. В Україні спостерігається традиційно значний вплив релігійних інституцій на суспільні відносини, на політичні події, що пояснюється історичною роллю церкви у житті слов'янських народів і особливістю національного менталітету, головною складовою якого є релігійна духовність [5, с. 243]. Під духовністю розуміється такий стан людини, який ґрунтується на її здатності продукувати та стверджувати вищі духовні цінності; це залучення її до вищих ціннісних інстанцій, це творча здатність людини до самореалізації та самовдосконалення, що зумовлюється когнітивно-інтелектуальними, чуттєво-емоційними та вольовими особливостями в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в життєдіяльності загальнолюдських, етичних, естетичних та релігійних цінностей.

Але слід зазначити, що сьогодні релігія і церква, які впродовж багатьох віків були основоположним інтегруючим імпульсом для українців, здебільшого виконують дезінтегруючу функцію. Міжконфесійні протистояння, суперечки, конфлікти, що насичують українську дійсність, лише нагнітають напругу в суспільстві, стають на заваді досягнення суспільної злагоди і консенсусу. Причини метаморфоз, в результаті яких релігійний чинник відчутно нівелював свій універсальний моральний потенціал, визначаються специфікою конфесійного середовища в Україні. Успішному вирішенню питання духовної консолідації української спільноти перешкоджає відсутність у державі релігійної інституції, яка б змогла виступити генератором побудови цілісного духовного простору [2, с. 786].

Отже, нинішня релігійна ситуація в Україні складна. Посилюються протиріччя між різними церковними конфесіями та релігійними течіями, що зумовлено низкою політичних та економічних причин. Шляхом виходу із даної ситуації може стати створення єдиної національної релігії чи помісної церкви, яка б виконували інтегруючі й етноконсолідуючі функції. Ідею створення незалежної православної церкви особливо підтримують на Заході, в Центрі та у Києві (61,8%, 59,0%, 58,2% відповідно) [7].

Але єдина національна релігія, з одного боку, стане виконувати роль потужного фактора консолідації суспільства, а з іншого – при об'єднанні церковних конфесій, релігійних течій під егідою будь-якої з них обов'язково будуть порушені права тисяч віруючих, тобто будуть порушені права громадян, які ми відносимо до загальнолюдських цінностей. Також важливим моментом залишається непричетність 7% населення України до будь-якої з релігій і їхнє право на свободу совісті також потрібно брати до уваги. Хоча, охоплюючи домінуючу частину населення, релігія може виступати провідним фактором консолідації суспільства, а отже, провідником і гарантом його безпеки.

Актуальним питанням постає проблема визначення та класифікації *загроз соціальній безпеці* в духовно-релігійному аспекті. В. Горлинський пропонує розглядати загрози розвитку суспільства, що виникають у духовній сфері, за наступними групами: до першої групи належать небезпеки руйнування духовного світу людини, що загрожують становленню її свідомості, світоглядним основам, свободі думки, переконань, інтелектуальної діяльності. Друга група — це загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності. До третьої групи доцільно віднести загрози розвитку культури всього суспільства, його етнічних і конфесійних спільнот, а також загрози функціонуванню соціокультурних інститутів — науки, моралі, освіти, виховання, мистецтва, релігії, що забезпечують задоволення духовних потреб нації. Проте на практиці складно відокремити ці групи, оскільки вони є взаємозумовленими. Водночас слід брати до уваги, що загрози в духовній сфері хоча й мають латентний, прихований характер, проте негативно впливають на соціально-політичні процеси і безпеку суспільства [4].

До загроз функціонування духовних засад соціуму дослідники відносять поступове витіснення вищих цінностей та ідеалів утилітарними, прагматичними, технократичними орієнтаціями і глобалізаторськими імперативами мислення. Дедалі відчутнішу загрозу соціальній безпеці створює девальвація моральних цінностей, культурних і національних традицій, загальнолюдських гуманістичних цінностей. Наслідком духовного вакууму в суспільній свідомості стає моральний і правовий нігілізм, пропаганда культу жорстокості та насильства, бузувництва і блюзнірства щодо національних і релігійних святинь, розповсюдження порнографії.

До числа джерел зовнішніх загроз слід віднести злочинну діяльність релігійних сект, організацій і окремих осіб.

До прогнозованих негативних наслідків для соціальної безпеки, що виникають під дією зовнішніх і внутрішніх загроз, можна віднести наростання дисбалансу інтересів людини, суспільства й держави, що може спровокувати соціальні, національні чи релігійні конфлікти в суспільстві.

До важливих характеристик системи соціальної безпеки в її релігійно-духовному чиннику належать *основні показники* її зовнішніх і внутрішніх аспектів, що є необхідними умовами її існування та збереження. Зовнішній аспект безпеки характеризується такими показниками, як система освіти й виховання, система закладів культури та релігійного культу, законодавство щодо регулювання суспільної поведінки та діяльності ЗМІ, суспільний осуд та невідворотність покарання в разі порушення моральних норм. Внутрішній аспект характеризується такими показниками як прогресивність духовного розвитку особистості й суспільства, стабільність такого розвитку, духовна єдність народу в межах певного суспільства, толерантність, гуманність і вихованість членів соціуму, соціальна справедливість, традиційність, дотримання законів держави.

Висновки. Отже, духовність є основною домінантою загального розвитку будь-якого суспільства, будучи сутнісним ядром духовної системи суспільства, вона відіграє авангардну роль у об'єднанні та консолідації всіх складових його буття, виконуючи таким чином функцію соціальної безпеки. В ситуації домінування внутрішніх проблем в Україні над зовнішнім негативним впливом виключно духовність здатна забезпечити вихід із кризи, що склалася, та подальший суспільний розвиток.

Україна є поліконфесійною державою, що підкреслює полікультурний характер українського сучасного суспільства. Між різними церковними конфесіями та релігійними течіями посилюються протиріччя, що зумовлено політичними та економічними причинами. В умовах політики мультикультуралізму можна говорити не про об'єднання релігійних течій та церковних конфесій, а про співпрацю всіх церков в інтересах народу України на засадах соціальної складової руху за інтеграцію, консолідацію церков у суспільно-політичних питаннях, а також на ґрунті чітко окреслених і законодавчо виписаних відносин між державними інституціями та представниками всіх конфесій і релігійних течій.

Даючи основну характеристику релігійно-духовному чиннику системи соціальної безпеки, потрібно зазначити, що її показники водночас виступають показниками ефективності, тобто можливості суспільства у вирішенні завдань розвитку морально-ціннісного рівня громадян, їх творчо-пізнавального потенціалу.

Перспективи подальших наукових досліджень: проблема сутності духовності, співвідношення соціальної безпеки і національної, визначення та характеристика факторів формування якісних показників системи соціальної безпеки, дослідження релігії та її бінарних характеристик як джерела потенційної консолідації та дезінтеграції українського суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. **Бодрук О.С.** Системи національної та міжнародної безпеки в умовах формування нового світового порядку: 1991-2001 роки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : спец. 21.01.01 / Бодрук Олег Сергійович – К., 2003. – 24 с.

2. **Власюк О.С.** Чинники консолідації українського соціуму / Власюк О.С., Крисаченко В.С. // Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін.] / За ред. В.С. Крисаченка. – К. : Знання України, 2005. – С. 784-788.

3. **Гончаренко О.** Громадянський контроль і система національної безпеки України / Олександр Гончаренко, Рустем Джангужин, Едуард Лисицин [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – № 35 (410) 14-20 вересня 2002. – Режим доступу: [h t t p : // www.dt.ua/1000/1550/36086/](http://www.dt.ua/1000/1550/36086/)

4. **Горлинський В. В.** Духовні координати безпеки суспільства [Електронний ресурс] / В. В. Горлинський // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – Режим доступу до журн. : http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1

5. **Дрожжина С.В.** Вплив релігії на процеси консолідації поліконфесійного суспільства / С.В. Дрожжина // Наука. Релігія. Суспільство. – №3. – 2009. – С. 228-234.

6. **Ломака І.І.** Специфіка і тенденції модернізаційних процесів у релігійній сфері / І.І. Ломака // Держава і право. – К., 2006. – Вип. 33. – С. 598-602.

7. Нація і релігія: Україна : [бюлетень «Людина і світ»]. – Червень, 2003. – С. 39-48.

8. **Петрик В.** Сутність духовно-релігійної складової національної безпеки України / В. Петрик, В. Остроухов // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – №1(1). – 2008. – С. 91-96.

9. Пирожков С. І. Пріоритети у сфері безпеки і оборони України. Формування сучасних механізмів попередження загроз та викликів на початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / С.І. Пирожков // Нац. Безпека і оборона. – 2005. – № 7. – Режим доступу : http://www.dcaf.ch/docs/Reform_Defence_Sec_Ukraine_Kiev/File%2004.pdf

10. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою / Г.П. Ситник. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

УДК 14:821.161.2.

М. М. Палагнюк

НАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА В ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ І. Я. ФРАНКА

Аналізується тлумачення І.Франком сутності нації і національного питання, співвідношення національного і соціального чинників у житті нації. Показана еволюція Франкових поглядів від пріоритетності соціальної проблематики до першорядності національного визволення.

Ключові слова: нація, народність, національне, соціальне.

Анализируется толкования И.Франком сущности нации и национального вопроса, соотношение национального и социального факторов в жизни нации. Показана эволюция его взглядов от приоритетности социальной проблематики в первостепенности национального освобождения.

Ключевые слова: нация, народность, национальное, социальное.

The article highlights Franko 's interpretation of the national entity, the correlation of national and social factors in the nation's life/ the evolution of Franko's views from the priority of social problematics to the antecedence of national liberation is described.

Key words: nationality, nation, national, social.

© М. М. Палагнюк, 2012

Актуальність статті обумовлена поглибленою увагою до державотворчих процесів в Україні. Дана проблема часто обговорюється в різних аудиторіях, в науковому та інформаційному просторі. Відтак гостро відчувається брак теоретичного осмислення проблем національно-політичного конституювання, співвідношення нації, суспільства і держави з урахуванням східноєвропейського та особливо специфічно українського доробку в цих питаннях ролі нації в державі.

Її вирішенню може слугувати використання творчої спадщини українських мислителів минулого, у тому числі І.Франка.

Щодо сучасного теоретичного осмислення поглядів І.Франка на націю, національне та його співвідношення із загальнолюдським, то воно знайшло своє відображення у працях низки дослідників, серед яких : В.Андрущенко, В.Горський, М.Гошовський, В.Довгович, М.Кашуба, А.Круглашов, В.Лукеренко, І.Огородник, І.Романченко, М.Русин, О.Салтановський та ін.

З відомих зарубіжних авторів питання нації висвітлювали ще Є.Георг «Загальна наука про державу» та Ганс Кельзен «Соціологічне і юридичне поняття держави» (1922р.) – всесвітньовідомі політологи та соціологи. З українських авторів про націю написав до цього часу актуальну працю проф. Володимир Старосольський «Теорія нації». Слід згадати «Вступ до націології» І.Бучковського, виданий у 1934 р. Тему нації торкали теж: С.Рудницький – «До основ нашого націоналізму»; С.Дністрянський – «Загальна наука права і політики» (1923); В.Липинський – «Листи до братів-хліборобів», (1920); В.Старосольський – «Держава і політичне право» (1924); М.Стахів – «Вплив Хмельницького на формування української нації» та інші.

Як відзначає С.М.Возняк, парадигмальна основа Франкового світогляду людина й нація. Виходячи з неї, мислитель намагався вирішити дві найболючіші тогочасні проблеми соціальної і національної свободи. Надійну опору в реалізації цих завдань він вбачав у науці. Як представник позитивістсько-раціоналістичного напрямку в українській філософській і суспільно-політичній думці, Франко покладав надії на науку не лише як на засіб пізнання, але й як на знаряддя перебудови. Він висловив геніальну думку про те, що науково-технічний прогрес може мати більш вагомий соціальні наслідки, ніж їх мала французька буржуазна революція [1, с.45].

Теоретична думка І.Франка витала над питаннями взаємозв'язку і взаємозалежності соціального і національного питань, загальнолюдського і національного.